

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC I ŽUPNA CRKVA SV. MARKA U ZAGREBU 1942 GODINE

dr Mira Kolar-Dimitrijević

Smatram da mi je dužnost da kao povjesničar koji teži k istini ukažem na dva dokumenta koji doprinose upoznavanju stava nadbiskupa prema miješanju ustaša u poslove crkve. Dokumenti su nastali 1942. godine u povodu popunjavanja mjesta župnika crkve sv. Marka u Zagrebu, nakon što je dr. Svetozar Rittig, tada već poznati povjesničar katoličke crkve, ali i jugoslavenski eksponiran hrvatski političar, morao 30. lipnja 1941. napustiti Zagreb i skloniti se kod brata Ivana u Novom Vinodoskom, te je zahvaljujući talijanskoj okupaciji Hrvatskog primorja već 3. lipnja ostao izvan dosega ustaškog redarstva.¹ Problem popunjavanja župnika župe sv. Marka pokazao se izvanredno složen, budući da je dr. Rittig kroz dva decenija svog djelovanja stekao veliki ugled i utjecaj na sve društvene strukture na svom području i nije ga bilo moguće zamijeniti bilo kojom crkvenom osobom.

Budući da je Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba imalo patronat nad župom, nadbiskup dr. Alojzije Stepinac je 2. ožujka 1942. pod br. 2799 uputio Poglavarstvu slijedeći dopis:²

»Za župnu nadarbinu župe Sv. Marka u Zagrebu, koja se nalazi pod patronatom slobodnog kr. gl. grada Zagreba, a koja je umirovljenjem Mons. Dr. Svetozara Rittiga postala kanonski ispražnjena, prijavilo se nakon raspisa natječaja od 18. veljače 1942. br. 2378 od svećenika nadbiskupije zagrebačke, koji jedini imaju pravo natjecati se za tu nadarbinu pet molite-lja, i to:

¹ Mon. dr. Svetozar Rittig izjasnio se kao gradski zastupnik 28. studenog 1929. protiv Pavelićevog ustaškog programa zbog voljnosti prepuštanja Dalmacije fašističkoj Italiji, a pored toga je predvodio hrvatsku poklonstvenu delegaciju u Beograd nakon uvođenja šestosiječanjske diktature (V. opširnije: *Ciril Petešić*, *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941—1945*, Zagreb 1982, 132—3). Dva dana nakon kapitulacije Italije dr. S. Rittig se priključio partizanima u Otočcu, ali se iz dokumenta pohranjenog u Tajništvu ZAVNOH-a vidi da je već 30. srpnja 1943. pozvan na oslobođeni teritorij na prijedlog dra. Vintera i Ante Dobrile, dakle grupe lijeve orijentiranih zastupnika Hrvatske seljačke stranke (Arhiv Hrvatske, ZAVNOH, 2.327). Brat Svetozara Rittiga bio je agronom i pisac mnogobrojnih brošura za unapređivanje poljoprivrede u sjevernoj Hrvatskoj. Poput Stanka Ožanića u Dalmaciji, on je objavljivao od 1908. upute za unapređivanje vinogradarstva i voćarstva, a 1929. je bio profesor na Poljoprivredno šumarskom fakultetu u Zagrebu i urednik *Gospodarske smotre*. Nakon formiranja NDH bio je umirovljen, iako je i te godine objavio brošuru »Utjecaj topline na početak cvatnje voćaka«, koji je tekst objavljen i u *Poljoprivredno naučnoj smotri*. Zanimljivo je, da je Glavno ravnateljstvo za poljodjelstvo 1943. objavilo Rittigovu »Gospodarsku čitanku za školu i narod«, jer očito nije postojalo ništa bolje i bliže narodnom shvaćanju.

² Historijski arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo Zagreb, Predsjedništvo, kut. 295 — spisi upućeni gradonačelniku Ivanu Werneru.

1. Stjepan Pavunić, apostol. protonotar i župnik u Koprivnici, zaređen za svećenika 1900.

2. Leopold Rusan, zač. kanonik i župnik u Remetama, zaređen za svećenika 1906.

3. Dr. Ivan Hulenčić, zač. kanonik i župnik u Sisku, zaređen za svećenika 1918.

4. Dr. Ivan Šimunović, župnik u Ivanić gradu, zaređen za svećenika 1916.

5. Dr. Franjo Rant, župnik u Osekovu, zaređen god. 1910.

Dostavljajuć njihove molbe u privitku molim slavno Poglavarstvo, da mi jednoga od prve trojice molitelja izvoli predložiti za župnika upražnjene župe sv. Marka u Zagrebu.

Iako je nadbiskup ostavio gradonačelniku Ivanu Werneru mogućnost izbora jednoga od prve trojice kandidata on je pod pritiskom političkih vlasti nastojao nadbiskupu nametnuti izvanlistnog kandidata, svećenika Senjske biskupije Mikana.

Revoltirani miješanjem ustaških vlasti u ovaj izbor, nadbiskup Alojzije Stepinac uputio je Werneru pismo s prilogom pod naslovom »Razlozi zašto duhovna vlast ne može pristati, da preč. G. Mikan bude župnik Sv. Marka«. Pismo je pisao Stepinac vlastoručno 27. svibnja 1942., a popratni dopis glasi u cijelosti:³

»1. On nije svećenik zagrebačke nego senjske biskupije, pa se prema tome ne može natjecati za mjesto župnika u zagrebačkoj nadbiskupiji.

2. Ako je grad Zagreb patron župe sv. Marka, to ne znači da može birati župnika odkuda hoće, nego ga mora birati u granicama crkvenoga zakona.

3. Preč. g. Mikan po sudu i samoga vojnog vikara preč. Stipe Vučetića je živčano već toliko slab, da ga se s te strane ne može preporučiti za to mjesto. Župa sv. Marka nije seoska župa nego prva župa u Zagrebu i u čitavoj zagrebačkoj nadbiskupiji, pa treba imati *takta s ljudima*. A za to *treba i dobrih živaca*.⁴

4. Najvažniji je momenat za duhovnu vlast samo pitanje pravednosti i časti vis-a-vis svoga svećenstva. Što je skrivilo svećenstvo zagrebačke nadbiskupije, da od svih 500 svećenika nijedan nije vrijedan ni sposoban da bude župnikom sv. Marka? Svećenstvo zagrebačke nadbiskupije je bilo najviše zatvarano i globljeno za vrijeme režima Živkovića⁵ i Jeftića.⁶ Svećenstvo zagrebačke nadbiskupije se i sada najljepše ponijelo u radu za svoj narod.

³ I pismo od 27. svibnja 1942. i prilog pohranjeni su u istom predmetu kao i prvi dokumenat (vidi bilješku 2).

⁴ Potcrtano od primaoca, vjerojatno od Wenera.

⁵ General Petar R. Živković bio je predsjednik vlade od 6. I. 1929. pa do 4. IV 1932. To je vrijeme otvorenog kraljevog apsolutizma.

⁶ Vlada Bogoljuba Jevtića iz Jugoslavenske nacionalne stranke bila je na vlasti od 20. XII. 1934. do 24. VI 1935, dakle neposredno nakon ubojstva kralja Aleksandra Karađorđevića, pa je to vrijeme obilježeno progonima komunista i hrvatskih federalista, kao i produženjem oštrog unitarističkog i centralističkog političkog kursa na temeljima Oktroiranog ustava. Zabilježena su brojna zlostavljanja seljaka (u Primoštenu kod Šibenika, u Selnici kod Zlatara, u Sibirju kod Slavonskog Broda) i teror nad građanima, što je dovelo do jačanja opozicije i sve većeg ogorčenja u narodu.

Nije pobjeglo iz Međimurja⁷ i ostavilo narod na cjedilu, kao što su pobjegli neki t.zv. ustaški svećenici iz Dalmacije⁸ i sada paradiraju po Zagrebu, nego junački pate sa svojim narodom u Međimurju već 13 mjeseci. I to svi bez iznimke. Na Kordunu se svećenstvu zagrebačke nadbiskupije junački držalo i podnosilo svoje patnje skupa s narodom, a nije bježalo kao toliki drugi.⁹ I sada bi njegova duhovna oblast morala popustiti ambiciji jednog svećenika strane biskupije i stvarno izjaviti, da nijedan svećenik zagrebačke nadbiskupije nije vrijedan ni dostojan kao preč. g. Mikan, da bude župnikom sv. Marka? Toga ova duhovna oblast neće nikada učiniti.

5. Državnički je podpuno promašeno, htjeti udovoljiti ambiciji jednog čovjeka i zato izložiti nepovjerenju samu državnu vlast u očima 500 svećenika, koji su svoju dužnost časno vršili u najtežim vremenima, a i danas ju vrše bolje nego mnogi ustaški svećenici.

6. Pala je riječ i o eventualnim represalijama ako duhovna oblast ne popusti. U tom slučaju da će biti pozvani u vojsku mnogi svećenici i bogoslovi. Ova duhovna vlast smatra, da bi takove mjere bile u protimbi sa vi-teškim duhom, koji se danas toliko ističe. Jer ako ova duhovna vlast krivo radi, neka se to dokaže. Ako li je u pravu, čemu represalije? Ako se pak usprkos tome hoće provesti represalije, ova će duhovna vlast to bolno primiti na znanje, ali ostati kod svoga stanovišta. Žali, da joj se time nameće dužnost, na narod upozori, neka ne traži od ove duhovne oblasti svećenika, jer ih ni danas nema (trebalo bi ih još 1000 za dobru pastvu), a još manje u slučaju da se represalije provedu. Svakomu je jasno, da će time stradati u prvom redu matični uredi, a da i ne govorimo, koliko će stradati prestiž države u očima naroda.

7. Gdje duhovna oblast zagrebačka može da popusti, nije pravila poteškoće. Mirno je prešla preko nekorektnog imenovanja vojnog vikara i sanirala na fini način tu stvar, da nitko nije bio povrijeđen. Dala je vojsci deset svećenika, makar je baš zagrebačka nadbiskupija u najtežim prilikama obzirom na nestašicu klera, jer sama ima više katolika Hrvata nego sve druge biskupije u Hrvatskoj zajedno. Prešla je mirno preko mnogih nekorektnosti, koje su počinjene sa strane ustaških vlasti vis-a-vis Crkve da sačuva mir, koji je veliko dobro.

8. Ovdje je, u popunjenju župe sv. Marka, po srijedi pitanje pravednosti i časti svećenstva zagrebačke nadbiskupije, i zato ova duhovna oblast žali, da ne može popustiti. Jedino na što još može pristati, jest da raspiše novi natječaj. Ali sada već mora dati na znanje, da kvalifikacije za župnika sv. Marka i između svećenika zagrebačke nadbiskupije, ne može biti jedino ustaštvo, nego to, da je dotični čestitog života, da nije pohlepan za imetkom, da je razborit i da je intelektualno dorastao za ovo mjesto«.

⁷ Poslije smaknuća Petra Zrinskog i Krste Frankopana 1671. Međimurje je postalo dvorski posjed, a od 1719. je u rukama mađarskih velikaša Mihaila Althana i kasnije grofova Festetić. Uslijed toga je sve do 24. prosinca 1918. Međimurje pripadalo Mađarskoj, izuzev vremena 1785—1789 i 1848—1861. kada pripada zagrebačkom distriktu. Tada je pripojeno Kraljevini SHS, što je priznato i Trianonskim mirom 1920. U kolovozu 1941. Međimurje su ponovno zaposjele mađarske trupe, te je od inteligencije u Međimurju ostalo samo svećenstvo. Godine 1945. Međimurje je ponovno vraćeno Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji.

⁸ Ugovorom u Rimu 18. svibnja 1941. Italija je anektirala dio Dalmacije.

⁹ Očito se misli na kombiniranu ustaško-njemačku ofenzivu u siječnju 1942. kada je gorjelo mnogo kuća na Kordunu, kako srpskih tako i hrvatskih.

Iz Wernerovog dosijea se ne vidi kako je problem riješen, ali se čini da je Stepinčev kandidat bio dr Ivan Hulenčić, začasni kanonik dekan i župnik sisački, rođen u Martinskoj Vesi 7. studenog 1894, koji je od 7. veljače 1942. bio i začasni kanonik prvostolnog zagrebačkog kaptola, jer se njegov dopis gradonačelniku Werneru također nalazi među gornjom dokumentacijom. Iz ovog spisa se vidi da je Hulenčić po nalogu Banske uprave Savske banovine br. 1514 Prs. IV od 20. V 1935., koja je samo prosljedila odluku Suda za zaštitu države Pov. II DZ br. 21938 od 15. V 1935., morao napustiti službu dušobrižnika u duševnoj bolnici u Vrapču, jer je odbio 19. travnja 1935. — iako je bio pozvan od uprave bolnice — održati pomen za kraljem Aleksandrom u župnoj crkvi u Stenjevcu. Ostavši bez zaposlenja bulom pape Pia XI. imenovan je već 6. lipnja 1935. za sisačkog župnika, a 10. svibnja 1936. i dekanom sisačkog područja, pa je crkva očito štitiла svoje svećenstvo koje je uslijed nepotpisanog konkordata bilo izloženo pojačanom i svojevolumnom pritisku vlasti. Situacija za svećenstvo nije bila mnogo bolja ni 1942. kako se vidi iz prijetnje represalijama ustaških vlasti u slučaju da se ne prihvati njihov kandidat. Iz Hulenčićevog dopisa se vidi da je i njegova molba bila zagubljena, iako ju je Stepinac s drugim molbama prosljedio na Gradsko poglavarstvo u Zagrebu.¹⁰

Budući da povijest crkve nije predmet moje uže specijalizacije, ne želim se upuštati u dalje proučavanje ovog slučaja, iako želim pridonijeti da se nadbiskup Stepinac pravednije i bolje valorizira, te želim ukazati da je imao i »kičme« i »duha« barem u vremenu nastajanja razmimoilaženja njegovog mišljenja o ličnosti novog župnika župne crkve sv. Marka u Zagrebu 1942. godine s mišljenjem službenih ustaških vrhova.

Riassunto

ARCIVESCOVO ALOJZIJE STEPINAC E L' ELEZIONE DEL PARROCO DELLA CHIESA DI SAN MARCO A ZAGABRIA NELL'ANNO 1942.

Dr. Mira Kolar-Dimitrijević

L'autrice espone i contenuti degli'alcuni documenti trovati nell'archivio storico di Zagabria relativi all'elezione del parroco della chiesa di San Marco. Arcivescovo Alojzije Stepinac si è opposto istituire il nuovo parroco — chi bisognerebbe sostituire di dott. Svetozar Rittig, chi è partito ai partigiani per la raccomandazione del governo ustascia. L'arcivescovo risolutamente protesta contra l'intrecciatura del podestà di Zagabria I. Werner nelle denominazioni ecclesiastiche.

¹⁰ Dopis Hulenčića nosi datum 8. svibnja 1942., a Stepinčevi »Razlozi ...« su datirani sa 27. V 1942. kroz popratni dopis (Hist. arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo, Prs, kut. 295— spisi upućeni Werneru).

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.